

11. Лунченко Н.В. Соціально-психологічні особливості управління психологічною службою системи освіти на регіональному рівні / Н.В. Лунченко // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України : в 24 т. ; за ред. академіка С.Д. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Вип. 26. – Т. 3. – С. 22–28.

12. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация : пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.

13. Шишов С.Е. Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость? / С.Е. Шишов, И.Г. Агапов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2002. – № 2. – Март–апрель. – С. 60–64.

14. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал / Л.М. Митина. – М., 1994. – 230 с.

ШТЕФАН Л.В.

ІННОВАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Суспільні вимоги, зумовлені процесами глобалізаційних впливів, стрімким зростанням інформаційних потоків, активним оновленням виробничих технологій, поставили перед інженерно-педагогічною освітою завдання з пошуку ефективних підходів до формування творчої особистості, яка через озброєння відповідними компетенціями зможе пристосуватись до швидкоплинних змін. Тому в педагогічній науці йде активний пошук умов, які забезпечили б його виконання. Однією з них вважається інноваційне середовище, яке стимулює творчий саморозвиток тих, хто навчається. Але на сьогодні існує суперечність між замовленням суспільства на сучасного фахівця та можливостями середовища інженерно-педагогічного навчального закладу щодо його виконання. З огляду на суспільні тенденції воно потребує перебудови на засадах інноваційності. Визначення методологічних, методичних та організаційних заходів щодо його творення забезпечить реалізацію завдань сучасної парадигми освіти.

Дослідження особливостей взаємодії особистості та середовища є одними з пріоритетних у сучасній педагогічній науці (О. Бондаревська, В. Загвязинський, В. Краєвський, А. Мудрик, В. Полонський). Аналіз літератури дав змогу визначити основні напрями його розбудови в освітянському просторі. Серед них розвиток культурного (А. Іванов, Г. Воробйов, С. Климов, Т. Третяк), виховного (Л. Міхальова, Г. Пустовіт, Н. Якса) та навчального (З. Абасов, В. Данюшенков, Н. Іванова, С. Зенкіна, М. Карпенко, В. Криво́ва, В. Кулешова, Н. Михайлов, В. Овечкін, М. Ситнікова) середовищ. У межах останнього розвиваються інноваційне (З. Абасов, О. Остапчук), інформаційно-освітнє (Т. Богданова, С. Зенкіна, Е. Скибицький), культурно-технічне (В. Овечкін), високотехнологічне (Ю. Песоцький) та інші види. Нашу увагу було сконцентровано на питаннях побудови інноваційного середовища інженерно-педагогічного ВНЗ, теорія і практика якого розроблені на сьогодні недостатньо, що гальмує процеси фахової підготовки спеціалістів на рівні сучасних вимог.

Мета статті – виявити та охарактеризувати особливості формування інноваційного середовища в інженерно-педагогічному навчальному закладі та визначити шляхи його розбудови.

Людина як соціальна істота є продуктом того оточення, у якому вона формувалась, проходячи всі стадії розвитку. Так, у Давній Спарті особистість формувалась в оточенні, яке забезпечувало становлення фізично розвинутого, сильного, мужнього вояка. В Афінах кардинальна зміна мети на виховання гармонійно розвинутої особистості відповідно позначилась і на виховному середовищі, яке створювало умови не лише для виховання тіла, а й душі. Крім фізичного, увага зверталась і на інтелектуальний, і на естетичний, і на моральний розвиток. Середньовічне виховне середовище було монополізоване церквою та відповідало вимогам релігійного виховання. Занурення особистості у релігійні догмати, які проповідували аскетизм та гріховність буття, давало змогу виховувати покору та терпимість. Епоха Відродження ставить на вищій щабель забуті дванадцятьма століттями ідеї гармонійного розвитку, які ґрунтувались на гуманістичних витоках. Передбачалось подолання існуючого авторитаризму середньовічної системи виховання, у якій панували схоластика, зазубрювання, бездушне ставлення до учня через втілення гуманістичних принципів. Ставилась мета про створення такого середовища, яке забезпечило б тому, хто навчається, радість в оволодінні основами наук. Символічно, що одна зі шкіл, відкритих Вітторіно Ромбальдоні да Фільтре у 1423 р. у Мантуї мала назву “Дім радості”. На жаль, гуманістам епохи Відродження не вдалось повною мірою втілити свої ідеї на практиці. Але педагогічне надбання цього періоду (П.П. Верджеріо, М. Веджо, Л.Б. Альберті, Л. Бруні, Т. Мор, Е. Роттердамський, М. Монтень) необхідно, на нашу думку, творчо переосмислити з огляду на сучасні проблеми. Його незатребуваність свого часу можна пояснити лише тим, що ці ідеї випередили час і були створені для майбутніх поколінь. Вважаємо, що цей час настав. Яскравим свідченням того є активний розвиток інноваційної культури, мета якої – повернути в освітній простір радість від творчої праці, піднести на найвищій щабель ідею формування творчої особистості на засадах гуманізму.

Семантичний аналіз показав, що під середовищем розуміється “сукупність умов, які оточують людину та взаємодіють із нею як з організмом і особистістю” [8, с. 363]. У сучасній педагогіці є різні підходи до його трактування. Так, розглядається “єдиний освітній простір”, під яким розуміється єдність усіх суб’єктів освіти та тих, хто пов’язаний із нею [2, с. 172]. Аналізується і “продуктивне середовище пізнання” як особливе утворення на основі взаємодії інформаційного, пізнавального, психологічного, педагогічного компонентів як засобів забезпечення комфортних умов продуктивно-творчої діяльності [5, с. 118]. Розпочато дослідження культурно-освітнього середовища як єдиного простору, у якому синтезовані “зовнішній план” (світові тенденції, економічна та соціокультурна ситуація країни, національний менталітет, освітня політика, зміст освіти) та “внутрішній план” (навчально-виховний процес вищого навчального закладу,

його матеріально-технічна база, мотиваційний аспект навчання, доброзичлива емоційна атмосфера у процесі спільної діяльності викладачів між собою та зі студентами) [9, с. 75]. Поглиблюється напрям з вивчення освітнього середовища, під яким розуміється сукупність матеріальних, духовних та емоційно-психологічних умов навчально-виховного процесу, реалізація яких залежить від чинників прискорення або гальмування його розвитку [7, с. 96]. Передбачається, що воно буде високотехнологічним та гарантуватиме розвиток усіх способів інтерактивної взаємодії людини з природним і рукотворним оточенням [6, с. 28].

Поглиблений аналіз літератури дав змогу з'ясувати, що розрізняють зовнішнє середовище (фізичне, соціальне) та внутрішнє, яке визначається станом людини. Ми вважаємо, що між ними в умовах навчального процесу ВНЗ можливі такі суперечності:

1. Вимоги зовнішнього середовища не збігаються із внутрішніми можливостями особистості, що може призвести, зокрема:

- до деструктивних відносин між особистістю та суспільством;
- до активізації процесу саморозвитку особистості для ліквідації існуючого дисбалансу.

В останньому випадку ці розбіжності можна вважати активатором розвитку особистості. Адже в разі їх усунення створюються умови для розкриття найкращих якостей тих, хто навчається, що, у свою чергу, гарантуватиме в подальшому виконання професійних завдань на рівні сучасних вимог.

2. Розвиток внутрішнього середовища випереджає вимоги зовнішнього, що спричинює виникнення внутрішнього конфлікту особистості. Наслідки такого стану можуть мати пасивну або активну форми. Відповідно, людина може замкнутись у собі, занурившись у власний світ, або, навпаки, перейти до демонстрації своїх переваг. У певних випадках це може призвести навіть до відторгнення особистості за межі зовнішнього середовища.

У ході нашого дослідження вирішувались суперечності з першої групи, оскільки інженерно-педагогічна освіта перебуває у стані визначання умов активізації саморозвитку учасників навчального процесу (С. Артюх, Н. Брюханова, О. Коваленко).

Світові тенденції розвитку суспільства стають підґрунтям розробки державної політики в освіті, що знаходить відображення у ряді відповідних державних та нормативних документів, які є основою побудови діяльності навчальних закладів. Зокрема глобалізаційні тенденції розвитку зумовили посилення уваги до інноваційних процесів, що знайшло відображення у Законах України: “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про інноваційну діяльність”, “Про наукову і науково-технічну експертизу”, “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, “Про спеціальний режим інвестиційної й інноваційної діяльності технологічних парків”, положенні “Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності” та концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Це спонукало

до появи та розвитку інноваційної культури, яку ми вважаємо каталізатором середовищних змін у ВНЗ. Саме вона як стратегічний ресурс сучасності (А. Ніколаєв) потребує відповідних умов для свого формування. Тому логічною є потреба в обґрунтуванні методологічних та методичних основ інноваційного середовища, розвиток якого лише розпочато [1]. Головна відмінність цього середовища від традиційного освітянського полягає у підвищеній увазі до формування інноваційного потенціалу як навчального закладу, так і тих, хто в ньому навчається та працює. Дослідною базою було обрано Українську інженерно-педагогічну академію.

Стратегія розробки інноваційного середовища в запропонованих умовах обґрунтовувалась, виходячи з гармонізації зовнішніх вимог та можливостей навчального закладу із забезпечення творчої самореалізації суб'єктів навчального процесу. Для виконання цього завдання ми пропонуємо такі принципи:

- принцип гнучкості та динамічності розглядається через можливість середовища швидко реагувати на суспільні запити завдяки створенню умов з його перебудови або вдосконалення певних компонентів;
- принцип цілеспрямованості полягає в урахуванні при проектуванні інноваційного середовища системоутворювального фактора, якими виступає формування творчої особистості суб'єктів навчальної діяльності;
- принцип відкритості забезпечується заходами з обміну інформацією із зовнішніми системами (державними, соціальними, інформаційними та ін.);
- принцип цілісності визначається через розробку такого середовища, у якому створюються можливості для логічного поєднання інноваційної підготовки як студентів, так і професорсько-викладацького складу;
- принцип активності передбачає створення умов для творчого саморозкриття суб'єктів навчальної діяльності;
- принцип паритетності передбачає формування суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками інноваційного середовища через застосування інтернет-технологій;
- принцип багатofункціональності забезпечує можливості щодо побудови індивідуальної траєкторії самопідготовки до інноваційної діяльності як тих, хто навчається, так і тих, хто навчає.

Було визначено, що основними категоріями будь-якого середовища визначаються об'єкти та суб'єкти [3, с. 23]. Відповідно до умов нашого дослідження об'єктами виступають засоби навчання, матеріально-технічна база, методики, засоби комунікації тощо, а суб'єктами – викладачі та студенти. Аналіз діяльності останніх дав змогу визначити основні підходи до розбудови інноваційного середовища через обґрунтування навчального, професійного та особистісного напрямів, які і стали предметом подальшого аналізу.

Навчальне середовище будувалось шляхом втілення інновацій у зміст та методи підготовки для того, щоб забезпечити майбутніх інженерів-педагогів відповідним педагогічним інструментарієм для виконання за-

вдань з формування творчого компонента в тих, кого вони будуть у подальшому навчати. Головними напрямками його творення виступала аудиторна та позааудиторна діяльність суб'єктів навчального процесу. Інноваційне середовище у межах аудиторної роботи студентів проектувалось на прикладі експериментального курсу “Інноваційна культура інженера-педагога”, для чого у ході навчання:

- забезпечувались заходи, за яких студент ставав “конструктором” (Л. Виготський) знань через оволодіння евристичними методами вирішення творчих завдань, способами ущільнення значних інформаційних потоків, сформованості навчальних умінь;
- репродуктивна діяльність замінювалась на творчу працю (Ф. Веселков);
- розроблялась система заохочувальних заходів для стимулювання творчої активності тих, хто навчається;
- широко використовувались електронні навчальні продукти;
- застосовувались інноваційні технології як такі, що забезпечують творчу самореалізацію студентів;
- активізувався канал зворотного зв'язку не лише під час практичних та семінарських занять, а й у процесі лекційної роботи;
- посилювався наочний компонент за рахунок використання відео-технологій.

Паралельно проводилась робота з розбудови позааудиторного інноваційного середовища суб'єктів навчального процесу. Особлива увага приділялась підвищенню інноваційного потенціалу педагогічного корпусу як такому, що формує інноваційну культуру в навчальному закладі. Серед заходів, що пропонувались для професорсько-викладацького складу, було запропоновано проведення конференцій та круглих столів, тематика яких відповідала питанням інноватизації освіти. Значна увага приділялась підвищенню рівня професійної підготовки викладачів до втілення у практику своєї діяльності методів, форм і засобів, які спонукають до творчого розвитку студента. Ми погоджуємось з думкою генеральних секретарів Академії Ам'єна С. Роншена та Ф. Луї, які, аналізуючи інноваційні процеси в освіті Франції, зазначали, що втілення нового гальмують головні дійові особи системи освіти – педагоги [4]. Проведені анкетування викладачів підтвердили існування значних проблем у їх інноваційній підготовці, тому для вирішення проблеми нами було розроблено цикл семінарських занять з назвою “Інноваційна культура викладача вищого навчального закладу” обсягом 72 год, який упроваджувався у внутрішньовузівську систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників академії. У процесі навчання формувались аксіологічний, дослідницький, технологічний, особистісно-творчий, методичний та здоров'язбережний компоненти діяльності викладача. На цій основі проводилась реорганізація навчальної діяльності студентів з огляду на активізацію творчого компонента та вносились конструктивні зміни в організацію їх самостійної роботи. Для підтримки запропонованого підходу було запроваджено систему короткострокових семінарів,

які проводились після підвищення кваліфікації і давали змогу виявити та вирішити поточні проблеми викладачів. Крім того, було організовано та проведено дослідну роботу щодо оцінювання студентами діяльності педагогів. Подальші спостереження та опитування показали, що активізація зворотного зв'язку в цьому напрямі позитивно позначається на творчій атмосфері навчального закладу та слугує інформацією для роздумів кожного викладача, стає стимулом для подальшого вдосконалення його педагогічної майстерності.

Водночас формувалось позааудиторне середовище для розвитку інноваційного потенціалу студентства. Технічно питання вирішувалось за рахунок використання освітнього інтернет-порталу, який забезпечував доступ до електронних ресурсів навчальних дисциплін, що давало змогу будувати індивідуальні траєкторії самопідготовки до занять. Стимулювання творчої активності студентів проводилось нами і через організацію та проведення різних конкурсних програм. Зокрема, у межах середовища, що формувалось нами, було впроваджено конкурси на кращу наукову та курсову роботу з технічних та психолого-педагогічних дисциплін. Головним критерієм було обрано креативність ідей та розробок. На особливу увагу заслуговує конкурс на кращу творчу ідею. Ця робота організовувалась таким чином. Студентам пропонувалось вести "Щоденник творчих ідей". Установка на цю діяльність визначалась гаслом: "Побачити світ здивованими очима". Періодично щоденники перевірялись конкурсною комісією, яка й визначала найбільш цікаві з них. Переможців обирали самі студенти. Це стало можливим завдяки широкому використанню Інтернету. Користуючись його можливостями, на порталі академії було створено відповідний сайт, де студенти і визначали свою думку щодо оригінальності творчих ідей своїх товаришів.

Інтернет став основою розробки загальних заходів, у яких брали участь як викладачі, так і студенти. Серед них – проведення інтернет-конференцій за результатами виробничих та педагогічних практик, моніторингова робота щодо дослідження певних проблем інноваційної діяльності у ВНЗ, випуск інтернет-газети, представлення дайджесту інновацій з психолого-педагогічного та технічного напрямів, подання інформації щодо надходжень у бібліотеку видань інноваційного характеру.

Професійне середовище моделювалось в інженерно-педагогічному ВНЗ через синтез виробничої та педагогічної практик, які передбачали застосування інноваційних підходів до їх організації. Зокрема, студентам заздалегідь пропонувався матеріал для проведення дослідної роботи у навчальному закладі практики, вони забезпечувались комплектом відеоматеріалів для проведення виховних заходів, отримували підбірку технічної та педагогічної літератури для самонавчання.

Особистісне середовище активізувалось через самоактуалізацію кожного з тих, хто навчає та навчається. Його формування з огляду на інноваційний аспект значною мірою залежить від творчої атмосфери, яка існує у педагогічному колективі та навчальній групі. Свого часу У. Ешбі, аналі-

зуючи тандем “людина – оточуюче середовище” як систему, визначав творчу ініціативу основою самоорганізації внутрішніх (психофізіологічних) та зовнішніх (соціальних) факторів розвитку індивіда. Як показали результати дослідження, створене нами інноваційне середовище реалізує цю тезу.

Отже, проведена робота щодо розбудови інноваційного середовища інженерно-педагогічного ВНЗ дала змогу визначити його як єдиний освітній простір, який забезпечує формування інноваційного потенціалу суб'єктів педагогічного процесу. Інноваційні заходи освітнього середовища виступають гарантом формування їх інноваційного потенціалу як умови подальшої професійної самореалізації.

Висновки. Історичний екскурс дав змогу визначити провідну роль середовища у розвитку особистості. При цьому на особливу увагу заслуговує епоха Відродження, переосмислення теоретичних напрацювань якої розглядається нами як один з каналів активізації процесів, пов'язаних з формуванням творчої особистості на сучасному етапі. У ході аналізу літературних першоджерел було визначено різні підходи до розбудови освітнього середовища ВНЗ. Особлива увага була зосереджена на інноваційному середовищі інженерно-педагогічного навчального закладу як такого, що виступає однією з умов формування творчої особистості суб'єктів навчальної діяльності.

Література

1. Абасов З. Подготовка учителей к работе в инновационной среде / З. Абасов // Высшее образование в России. – 2001. – № 6. – С. 151–155.
2. Бірюкова М.В. Регіональні особливості системи неперервної освіти / М.В. Бірюков // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць : у 2 ч. ; за ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 169–173.
3. Зенкина С.В. Информационно-образовательная среда как фактор повышения качества образования / С.В. Зенкина // Педагогика. – 2008. – № 6. – С. 22–28.
4. Новшества по-французски: выводы и уроки из опыта // Директор школы. – 1996. – № 1. – С. 60–65.
5. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
6. Песоцкий Ю.С. Высокотехнологическая образовательная среда: принципы планирования / Ю.С. Песоцкий // Педагогика. – 2002. – № 5. – С. 26–35.
7. Романовський О.Г. Освітнє середовище як важлива передумова формування гуманітарно-технічної еліти / О.Г. Романовський // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 3 (36). – С. 93–97.
8. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В.А. Мижериков ; под общ. ред. П.И. Пидкасистого. – М. : Сфера, 2004. – 448 с.
9. Щедролосоєва К. Формування професіоналізму майбутнього вчителя у культурно-освітньому середовищі вищого навчального закладу / К. Щедролосоєва // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 3. – С. 72–76.